

YAYIN TANITIM

Mustafa DURMUŞ

Gazi Üniversitesi, TÖMER

Landau, Jacop ve Barbara Kellner-Heinkele, *Politics of Language In The Ex-Soviet Muslim States*, London 2001.

Eski Sovyetler Birliği sınırları içinde kalan müslüman ülkelerdeki dil politikalarına ayrılmış olan çalışma, Türkolog Barbara Kellner-Heinkel ve siyaset bilimi uzmanı Jakob Landau tarafından *Politics of Language in the ex-Soviet Muslim States* orijinal adıyla 2001 yılında İngiltere’de yayımlandı.

Çalışma, eski Sovyetler Birliği’ne bağlı iken 1991 yılında bağımsızlıklarını kazanan 6 ülkenin (Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Azerbaycan) ekonomilerine, siyasetlerine ve sosyal gelişmelerine bağlı olarak ortaya koymuş oldukları dil politikalarını ve politikalar ile dil arasındaki etkileşimi ele alıyor. Söz konusu 6 ülkedeki dil politikaları alanında ortaya konulan eserlere ek olarak bu çalışmada konu ile ilgili resmî verilere, ilmî kayıtlara dayanan genel ve sağlam istatistikî sonuçların açık, anlaşılır bir sunumunu görüyoruz. Sınırları 1988-1998 arası olarak belirlenen çalışmaya malzeme teşkil eden veriler; yasaları içeren metinler, gazeteler, okullarla ilgili bilgiler, çeşitli raporlar, yetkililerle ve uzmanlarla yapılan konuyla ilgili röportajlardan oluşuyor ve bu veriler, bilimsellik anlamında bir çok yönlülük arz ediyor.

Çalışmada dikkat çekici bazı noktalar şunlardır:

1991 öncesi Sovyet hükümetinin dil politikalarından bahsederek bu dönemden sonra bağımsızlığını kazanan ülkelerin dilleri ve etnik kimliklerinin oluşumunda yaşadıkları sorunları dile getiren yazarlara göre bağımsızlık öncesinde, pek çok Sovyet toplumunda dil, politikanın, ekonominin ve dinin bir bölümü olarak düşünülürken, kültürün belirleyici bir ögesi olarak algılanmamakta, sadece bir iletişim aracı olarak görülmektedir. 1980’lerden itibaren, Sovyet toplumunda yaşayan ve Rus kökenli olmayan topluluklar, mevcut durum ile ilgili olarak dillerine hakimiyetlerini kaybetmeye başladıklarını düşünmüşlerdir. Bu dönemden sonra kimliklerinin idraki ve etno-kültürel karışıklığın ayrımı noktasında dil, en önemli faktör olarak ortaya çıkmıştır. 1991 yılından

itibaren de, adı geçen toplumların kendi dilleri, milliyetçiliğin en güçlü sembolü haline gelmiştir.

Sovyetler Birliği'nin politik, ideolojik, etnik, sosyal ve kültürel baskılar neticesinde dağılmasının ardından, bağımsızlıklarını kazanma yolunda ve sonrasında bu 6 ülke etnik yapılarına, kültürel karakteristiklerine, kaynaklarına ve konumlarına göre farklı güçlüklerle karşılaşmıştır.

Rus diasporasının bu 6 ülkede beş farklı iş alanında yer almakta olduğu ve bunların bağımsızlık sonrasında bağımsızlıktan farklı ölçülerde etkilenmiş olması dikkat çekicidir. Rusların sosyal statülerini kaybetmeye başlamaları, iş durumlarının geleceği ve finansal kaynaklarla ilgili sıkıntıları, çocukların eğitimleri ile merkezî dili konuşmadıkları bir hayat sürmek zorunda kalmaları gibi sebeplerden dolayı 6 ülkeden Rusya Federasyonu'na büyük oranlarda Rus göçü gerçekleşmiştir.

Rusça'nın kullanım alanına dair rakamsal veriler ışığında 1990'lı yıllara kadar eski Sovyet hükümetine bağlı ülkelerde yaşayanların tercih ettikleri ilk dil Rusça iken, Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte bu etkinliğin kesintiye uğramış olduğunu ve Rusçanın uluslar arası bir dil olma özelliğini yavaş yavaş kaybettiğini görmekteyiz.

1980 öncesinde hem Sovyetler Birliği'nde hem de ona bağlı olan Cumhuriyetlerde, eğitime dair yasaların içerisinde geçen birkaç paragraf ve belirli bazı kararnameler dışında, açıkça belirtilmiş bir dil kanunu bulunmamaktadır. Bu durum da 'küçük' dillerin Rusça gibi 'büyük' bir dilin içerisine yerleşmiş olmasıyla açıklanmaktadır. Bu dönemden sonra kendi dil yasalarını oluşturmuş olan bu altı Cumhuriyetin bağımsızlık sonrasında kendi sınırları içinde millî dilleri etkin iken diğer Cumhuriyetlerle ve eski Sovyetler Birliği'ne bağlı toplumlarla Rusça'yı ilk iletişim dili olarak tercih etmeleri ve bu dile millî dilleri kadar önem vermeleri dikkat çekmekte ve çalışmada bağımsız Cumhuriyetlerin dil yasalarının oluşturulma aşamaları her bir ülke için ayrı ayrı ele alınmaktadır.

1989-90 yıllarında müslüman Cumhuriyetlerde dil kanunlarının uygulanmaya başlaması ve 1991'de bağımsızlığın kazanılmasını takiben bir alfabe değişikliği fikri gündeme geldi. Bu süreçte kiril alfabesinde değişikliğe gitme ya da farklı bir alfabe (Lâtin veya Arap) kabul etme fikirleri tartışıldı. Tartışmanın ayrıntılarını yine çalışmanın satır aralarında bulabiliriz.

Bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin dil reformunu uygulama çabalarını dile getiren yazarlar, bu ülkelerde dilde sadeleşme yolunda milli dillerinden çıkardıkları bazı kelimelere alternatif olarak Çağatay, Sovyet döneminden önceki Türk Dili, Arap veya Fars dilleri ya da yerel lehçelerin dikkate alındığını ifade ederek, adı geçen cumhuriyetlerin bu konudaki politikalarını tek tek değerlendirmektedirler.

Bağımsızlıktan sonra ortaya çıkan millî diller ile süregelen eğitim dili Rusça arasında sistemin ikiye bölünmüş olması ve bunun da eğitimde karışıklığa yol açması dikkat çekicidir. Bir yandan Rusça ile eğitimin devam ettiği diğer yandan da millî dille eğitimin yaygınlaştığı söz konusu ülkelerde eğitimin çeşitli safhalarında hangi dilin daha ağırlıklı olduğu istatistikî verilerle her ülke için ayrı ayrı sunulmuştur.

Etnik yapılarına bağlı olarak adı geçen bağımsız müslüman ülkelerin, izleyecekleri dil politikalarının da farklı olacağını dile getiren yazarlar, söz konusu hükümetlerin tamamının dil politikalarına, okullarda milli dillerini yaygınlaştırarak başlamaları gerektiğini, ancak ne kadar yeni çözüm üretilse de mevcut problemlerin her zaman geçerliliğini koruyacağına işaret etmektedirler.

1990 sonrası bağımsızlığını kazanan altı müslüman ülkenin dil politikalarının anlatıldığı çalışma, on başlık altında bu ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmalarından itibaren ortaya çıkan değişiklikler ve yaşanan sıkıntılar üzerinde ayrıntılı ve istatistikî verilerle desteklenen bir incelemeyi içermektedir. Barbara Kellner-Heinkele ve Jakob Landau, söz konusu çalışmayı, güncel örneklerle de anlamlandırarak çok yönlü ve son derece başarılı bir eser ortaya koymuşlardır.